

SUÇLU GENÇ ERİŞKİMLERİN SORUMLULUĞU

Ord. Prof. Dr. Sulhi DÖNMEZER(*)

1. Giriş

Konunun esasına girmeden önce "**Suçlu Genç Erişkin**" (Genç Kâhil) terimi üzerinde durmak istiyoruz: Suçlu genç erişkin terimi Fransızca (Les Jeunes Adultes Délinquants), İngilizce (Young Adults Criminals" karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu terimin kapsadığı yaş kesimi hususunda batı mevzuat ve doktrininde de tam bir uzlaşma yoktur. Kanunların ve yazarların çoğunluğu söz konusu yaş grubunu 18-21 yaş kesimi içindekiler olarak almakta, bazıları ise yaş sınırını 25'e kadar götürmektedirler; kimilerine göre ise bu yaş grubu 16-21 olmalıdır.

Yaş kesiminin böylece tespitinde özellikle etken olan unsur toplumsal kültürdür ve yaş sınırı ancak ampirik olarak belirlenebilir. Batı uygulamasında ve hukukunda genel olarak 18-21 yaşları arasında bulunan gençlerin, 21 yaşından sonraki nüfus bölümüne nazaran suç ve ceza siyaseti bakımından ayrı bir takım özellikler taşıdığı hususunda hemen hemen bir birlik vardır. Bizde de Ceza Kanununun ilk şeklinde, 56. maddeye göre, 18-21 yaşları arasında bulunanlarla hüküm zamanında altmışbeş yaşını geçmiş olanlar hakkında idam ve müebbet ağır hapis cezasına karşılık yirmidört yıl ağır hapis cezası hükmolunuyor ve sair hallerde de cezanın 1/6 sı indiriliyordu. Bu madde 1933, 1936 yıllarında değiştirilerek cezayı indirim oranları azaltılmıştı; ancak 1953 yılında onsekiz yaşını bitirenler bakımından cezada indirim uygulamasına son verilmiş ve adı geçenlerin tam ceza sorumlulukları kabul edilmişti.

Batı ülkelerinde suçlu genç erişkinlerin sorumlulukları bakımından tam erişkinler (kâhiller) ile küçükler arasında ortalama bir ceza sorumluluğunu öngören bir suç ve ceza politikasının uygulanması hususundaki görüşler, bu yaş grubunun "**suç davranışı hayat eğrisi**"nde işgal ettiği yere ve bunun sosyopsikolojik, kriminolojik sebeplerine ve Gelişim Psikolojisi bakımından gençlik yapısında meydana gelmiş bulunan değişikliklere dayandırılmaktadır.

(*) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Emekli Öğretim Üyesi.

2. Suç Davranışı Hayat Eğrisi

Bilindiği üzere insanların hayat hikâyelerinde suçun yoğunlaştığı, suç eğrisinin zirve yaptığı bir yaş kesimi vardır. Ünlü bir kriminoloğun belirttiği gibi suçlu davranış ırk, cinsiyet ve benzerleri dahil diğer herhangi bir demografik karakteristikten çok daha fazla olarak suç oranı ve suç tipleri yönünden yaşa bağlıdır.

Batı ülkelerinde ve Amerika'da suçta zirve 18-20 yaşları arasında ortaya çıkmaktadır. Avrupa'da ve Amerika'da suçluluk çok geniş ölçüde olmak üzere "**Bir gençlik davranışıdır**". Bu görüş belirtilirken kullanılan ölçü "**Kişi başına düşen suç oranı-Per Capita Crime Rate**" dir. Oranı tespit ederken de genellikle suçluların polis tarafından yakalanmasına ilişkin rakamlar ele alınmaktadır. Sözgelimi Amerika'da oran 18-20 yaş kesiminde, nüfus ortalamasına göre dört katı daha fazladır ve yaşlanıldıkça düşmektedir. İstatistikler durumun böylece tespitine imkân vermekte ve "**viktimizasyon**" araştırmaları da en yüksek oranın yine 18-20 yaşları arasında oluştuğunu göstermektedir. **Gottfredson** ve **Hirschi**'nin belirttikleri gibi son 150 yıl içinde suçluluğun yaş bakımından bölünmesinde bir sabitlik, değişmezlik gözlenmiş ve zirve değişmemiştir; her iki yazar eski Sovyetler Birliğinde de durumun benzer olduğunu ifade etmektedirler.

Buna karşılık doğu ülkelerinde ve Türkiye'de durum böyle değildir. Aradaki fark geniş ölçüde olmak üzere, aşağıda tekrar değineceğimiz üzere, kültürler arasındaki farklılığa dayanmaktadır.

3. Avrupa Ülkelerinde ve Amerika'da Durum

Jünger-Tas Avrupa Konseyinin 10. Kriminoloji kollokyumuna sunduğu raporunda resmî istatistiklere ve özel araştırmalara dayanarak suretiyle genç erişkinlerin işledikleri suçları İsveç, Hollanda, Almanya, İngiltere, Birleşik Amerika bakımından incelemiş ve özetle şu sonuçlara varmıştır: 18-23 yaşları suç faaliyetinin zirvede bulunduğu grup oluşturmaktadır. Ancak son yıllarda bir miktar azalma gözlenmiştir. Başta gelen suçlar hırsızlık, cebir ve şiddetle hırsızlık, otomobil çalma, mülkiyete zarar vermedir. Bu suçlar 20-30 yaşları arasında azalma eğilimine girmektedir. Buna karşılık hileli suçlar, şiddet suçları ve trafik suçları artmaktadır. Bir erkek çocuk ilk suçunu işlediğinde ne kadar küçük ise izleyecek suçlarının da o oranda arttığı görülmektedir. Böylece suç çok daha yoğun olarak mükerrirler tarafından işlenmektedir. Kadın suçları ise çok daha az sayıdadır. Genç erişkinlerin suçluluk oranı tüm suçluluğa nazaran Amerika'da % 17, Almanya ve Hollanda'da % 25 tir. 1970'lerden itibaren kadın ve genç kız suçluluğu artmış bulunmakla beraber hâlâ çok düşük düzeydedir ve işlenen suçlar geniş ölçüde olmak üzere mala karşıdır. Kızların sosyalleşmesinde oğlan çocuklara nazaran

çok daha sıkı ve sınırlı hareket edilmesi, suç azlığının bir sebebi olarak ifade edilmektedir.

Batı Avrupa ülkelerinde bu yaş grubu tarafından tipik olarak işlenen suçlar da vardır: Başta gelen örnekler futbol huliganizmi, uyuşturucu maddeler kullanılması ve sarhoş olarak otomobil kullanmaktır. Bu suçlar Türkiye'de de tipik gençlik suçluluğunu oluşturmaktadır.

Özetlemek gerekirse diyeceğiz ki, genç erişkinlerin suçluluğu, niteliği, tipi, "etiyojisi" yani sebepleri, tekerrür ve gelişmesi itibariyle kendisine özgü özellikler göstermekte ve bu sebeple bu suçluluğa karşı gösterilecek tepkilerin de, önleme ve suç politikası itibariyle özelliklerle uyumlu bulunması gerekmektedir.

4. Sebepler, Etmenler, Kültür

Batı araştırmaları, genç erişkinlerin belirtilen orandaki suçlulukları bakımından etmen ve sebepleri belirlemek üzere bu yaş grubunun psikolojik ve sosyal karakteristiklerinin neler olduğunu belirlemeye çalışmaktadır:

"Gelişme Psikolojisi" gençlerin olgun erişkinler haline gelmeleri için değişik ağırlıkta ve tipte birbirine bağımlı dönem ve aşamalardan geçmeleri gerektiğini göstermektedir. Genç erişkinler, belirli bir süre daha çocukluk çağına yakın kalmakta ve uzunca bir süre olgunluk dışı özellikler göstermektedirler. Bu hal onları kişilikleri bakımından güvensiz bir duruma getirmekte ve kolaylıkla etkilenebilir halde kalmalarına sebebiyet vermektedir. Ancak genç insan, sahibi olduğu uyum yetenekleriyle tavır ve hareketlerini değiştirmek ve geleceğinin belirmesinde etki yapmak, yeni yönere gidebilmek imânına sahiptir. Bu yeni uyumlar, genç erişkin kendisinin ayrı bir kişiliği olduğuna inandığı, kişisel ve moral sorumluluk yüklenmesi hususunda cesaretlendirildiği takdirde pozitif sonuçlar verebilmektedir.

Ülkemizde ve diğer batı memleketlerinde yetişkinlerin genç erişkin haline dönüşmeleri belirli aşamalardan sonra gerçekleşebiliyordu: Çıraklık dönemi sona erdiğinde, askerlik hizmeti yerine getirildikten ve evlenildikten sonra kişi yeni bir aile kuran bir erişkin haline gelebiliyordu. Genç erişkin okulu veya çıraklık dönemini bitirdikten sonra yeni meslek ilişkileri içine girebiliyor ve bu durum onu bir tam erişkin haline getirebiliyordu. Oysa günümüzde toplumsal değişimler bu süreci bozmuştur: Bir kere okul süresi ve aktif hayata intikal için geçirilmesi gerekli zaman kesimi uzamıştır; özellikle işsizlik kişinin aktif hayata girerek bir erişkin halini almasını engelleyen temel sebeplerden birisini oluşturmaktadır.

Bu arada, elbette ki cinsiyet, sosyo-ekonomik şartlar, ikamet ve konut imkânları, aile ortamı ve sosyal çevre, kırsal bölgelerden şehirlere göç gibi etiyojistik unsurları da nazara almak gerekecektir. Bütün bu etmenlerin karşılıklı etki ve ilintileri, hiç kuşkusuz genç erişkinlerin suçluluğu bakımın-

dan uygun yatakları ortaya çıkarmaktadır. Özellikle batı ülkelerinde, mecburî eğitim süresinin uzaması, ortaya bir diploma enflasyonunu ve diplomaların devalüasyona uğraması olayını çıkarmıştır. 1970'lerden sonra Türkiye'yi ve batı ülkelerini etkisi altına alan petrol krizi toplumları işsizliğe sürüklemiş ve gençler için ancak geçici işler bulmak mümkün hale gelmiştir. Görülüyor ki, bu durumun mağdurları özellikle gençler ve vasıflı olmayan işçiler arasında görülmüştür. Yine bu arada gebeliği önleyici tekniklerin yaygınlaşması, çocuk düşürmenin suç olmaktan çıkarılması, genel âdâp konusundaki örf ve âdetlerde liberalleşme, normal evlilik yerine fiilî birleşmeleri teşvik etmiştir. Bütün bu haller çocukluk ve gençlikten erişkinliğe geçiş modelini ve şekillerini bozmuş, değiştirmiştir. Erişkinliğe geçiş safhası, okulun veya askerliğin bitirilmesiyle, sabit bir işte çalışma ile başlarken işsizlik ve geçici işlerde az ücretle çalışma, bu geçişi geniş ölçüde imkânsız, hiç değilse çok zor hale getirmektedir. Böylece aileden bağımsız olma modeli değişmektedir. Bugün okuldan çıktıktan sonra da devam eden malî otonomi yoksunluğu gencin konut bakımından olan bağımlılığının sürüp gitmesine ve aslında genç insanın onsekiz yaşından sonra otonomi kazanmasını gerektiren kültürlerde genç erişkinlerin psikolojik buhranlar içerisine düşmelerine, fiil ve hareketlerinde sapmalara sürüklenip suça yönelmelerine sebebiyet vermektedir.

Bir yazarın belirttiği gibi bu hal, geniş ölçüde olmak üzere batı ülkelerinde ve Amerika'da gençlerin suçluluğunu ve suçluluk zirvesinin bu yaşlarda oluşmasını izah edebilmektedir.

Dikkat edilmelidir ki, yapılan açıklama, suçlulukta zirvenin oluşması ile toplumsal kültür arasındaki ilişkileri açıkça gösterebilmektedir. Batı ülkelerinde ve Avrupa'da genç erişkinler, psikolojik ve sosyal sebeplerle, henüz erişkinlik şartlarını elde edemedenden okul denetimi dışına çıkmakta ve ailenin etkisi henüz sorumluluk alamadıkları bir dönemde üzerlerinden kalkmaktadır. Oysa Türk toplumsal kültürü çerçevesinde aile ve akraba denetimi, genç erişkin, aile içinde ve aynı mesken şartları içinde yaşadıkça, devam etmekte ve bu sebeple suçlulukta zirve çok daha ileri yaşlarda gerçekleşebilmektedir:

Suçun, çocukluk veya genç erişkinlik dönemlerinde işlenmesi veya çoğalması suçu oluşturan davranışları etkileyen başlıca pekiştirici (inforcement) kaynaklara, pekiştireçlere tâbîdir. Bilindiği üzere psikolojide pekiştirme, bir uyaran karşısında gösterilen tepkiyi, ceza, ödül, sevgi veya diğerleri gibi başka bir uyarının yardımıyla güçlendirmek demektir. Suç işleme veya işlememe bir tercih yahut karar sonucu gerçekleştirilen bir davranış biçimi olduğuna göre, suç işlememeye yönelik pekiştiriciler, kültür içinde güçlü ise, genç erişkinler tarafından suçun işlenmesi ihtimali de o derecede uzak olacaktır; dolayısıyla zirve daha ileri yıllarda pekiştiricilerin gücü azaldığı dönemlerde gelecektir. Ama mutlaka belirli bir yaş kesiminde gelecektir.

Görülüyor ki, batı biliminde toplumbilim, psikoloji ve kriminoloji 18-21 veya 22 yahut 23 yılları arasındaki gençlerin durumunu, çocukluk ile erişkinlik arasında, mevcut sosyal ve ekonomik şartlara göre süresi gittikçe uzayan bir karmaşa, güvensizlik, fazla etkilenme, **suça götürücü pekiştirenlerin** çok güçlü ve etkin olduğu bir dönem saymaktadır. Suçluluğun bu dönemde zirve yapması da böylece izah olunmaktadır. Batı kültüründe 18 yaşını bitiren kişi belirli bir ekonomik otonomi kazanıyor ve ailesinden kopuyordu; şimdi de kopmaktadır ama ekonomik bağımsızlık kazanmadan kopmaktadır.

Tespit böylece yapılmış, genç erişkinler hakkında uygulanacak suç ve ceza politikası gereği suç karşılığı uygulanması gerekli ceza hukuku esaslarının değişik olması icap edip etmediği çok esaslı bir tartışma konusu halinde ortaya çıkmaktadır.

5. Toplumsal Tepkide Dört Yaklaşım

Açıklayalım ki, 21 yaş, genç erişkinleri, yetişkinlerden sınır olarak hemen bütün ülkelerde kabul edilmiştir; bu yaştan sonra suçlu genç hakkında genel ceza hukukunun uygulanması hususunda birlik bulunduğu söylenebilir. Ancak hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edileceği kurumlar bakımından bu yaş, İsviçre'de olduğu gibi 25 yaşına kadar çıkabilmektedir.

Halen, değişik dünya ülkelerinde uygulanan farklı suç ve ceza politikalarının sonucu olarak sözünü ettiğimiz gruba dahil suçlu gençlere gösterilecek toplumsal tepkiler bakımından dört ayrı yol tutulmaktadır:

1) İlk görüş, kısmen de olsa suçlu genç erişkinleri çocuk ve küçüklerle bir tutmak, onları böylece daha yumuşak, esnek bir hukuktan yararlandırmak ve uzmanlaşmış yargı mercilerinin yetkisi içinde kabul etmektir.

2) İkinci yol genç erişkinleri bazı hafifletirici hükümleri uygulamakla beraber Genel Ceza hukukuna tâbî kılmaktır.

3) Üçüncü yol genç erişkinleri bütünüyle Genel Ceza hukuku esaslarına tâbî kılmak şeklinde belirlenmektedir.

4) Dördüncü yol genç erişkinlere özgü ayrı bir hukuk (Lex Specialis) geliştirmektir.

İşaret ettiğimiz bir, üç ve dördüncü yolların teorik açıklaması kısaca şöyledir: Küçüklere özgü otonom Ceza hukukundan sadece 17 veya 18 yaşın doldurulmuş olması sebebiyle çıkarılmış bulunmak, gençlere özgü Gelişme Psikolojisinin verileri itibariyle makul olamaz ve meşru sayılamaz. Ayrıca yukarıda da işaret ettiğimiz üzere okul süresinin uzaması ve çalışma hayatına geçmenin gecikmesi de genç erişkinlere özgü bir Ceza hukukunun oluşmasını ve istisnai hükümlerin getirilmesini izah etmektedir. Hattâ Hollanda'da da **Anneldt komisyonu** 25 yaşına kadar özel bir Ceza hukukunu

tavsiye etmiş bulunmaktadır. Bu görüş, 18-21 yaşları arasında bulunanlar, küçüklere özgü özellikleri muhafaza ettikleri takdirde, küçüklere ait hükümlerin uygulanmasının gerektiğine dayanmaktadır.

Şimdi yukarda da numar altında sınıflandırdığımız görüşleri daha ayrıntılı olarak arzedebiliriz:

6. 1) Bazı ülkeler 18-21 yaşları arasındaki genç erişkinleri küçüklere özgü Ceza hukukuna göre yargılamak şikkini öngörmeye başlamış bulunmaktadır. Sözgelimi Hollanda Ceza kanununun 77. maddesine göre, küçüklere özgü Ceza hukuku müeyyideleri" suçlunun kişiliğine göre uygun sayılacak olursa, genç erişkin suçlular hakkında da uygulanabilmektedir". Fransa'da da 18.2.1975 tarihli Kararname 18-21 yaşları arasında bulunan gençler hakkında sanık arzuladığında adli himayenin hükmedilebileceğini kabul etmiş bulunmaktadır. Burada söz konusu olan adli himayeden maksat eğitimsel tedbirlerdir.

Federal Alman Cumhuriyeti'nde 1953 yılında yürürlüğe giren küçükler hakkındaki Ceza kanunundan kaynaklanan pratik, büyük gelişme göstermiş bulunmaktadır. Gençlerin yargılanması hakkındaki kanunun 105. maddesi gereğince "failin kişiliğinin hayat şartlarına göre bütünüyle değerlendirilmesi, suçun icrası sırasında adı geçen moral ve fikrî gelişmesinin, bir küçüğe benzer biçimde bulunduğunu ortaya koyacak olursa" fail küçükler Ceza hukuku hükümlerine tâbi tutulabilmektedir. Buna ek olarak işlenen suçun niteliği ve eylemin içinde gerçekleştirildiği şartlar ve saikler "**bir küçük kusurunun varlığını**" gösterdiğinde yine küçüklere özgü Ceza hukuku uygulanabilmektedir. Genç erişkinler, ilke olarak gençler hakkındaki yargı mercilerince yargılanırlar. Bu halde ceza 21 yaşından büyük gençlere nazaran indirilmek suretiyle uygulanır. Söz gelimi müebbet ağır hapis yerine muvakkat ağır hapse başyurur. Özellikle tehlikeli olan suçlular hakkındaki "**güvenli hapis cezası**" (Internement de sureté) bu erişkinler hakkında uygulanmaz. Hakimlere böylece verilmiş olan takdir yetkisi, Alman yargımercilerince geniş ölçüde uygulanmaktadır: Yüksek mahkeme de daima bu uygulamayı onaylamıştır. Şüphe halinde küçüklere özgü Ceza hukuku uygulamasına gidilmektedir. Ancak pratikte uygulama, Almanya'nın çeşitli bölgeleri bakımından farklı olmakta ve bu yönde gençlik hakkında yargılamaya ilişkin kanunun 105. maddesi, en azından Anayasaya aykırı gibi gözükmektedir. Söz gelimi 1989 yılında genç erişkinlerin % 95'i Schleswig Holstein ve Hamburg'ta küçükler hakkındaki Ceza kanununa göre yargılandıkları halde Badeu Wurtemberg ve Renani de sadece % 40 bu kanuna göre yargılanmıştır. Böylece ortaya kuzey güney farklılığı çıkmaktadır. Bu aykırılığın anayasal bakımdan uygun olmadığı öne sürülmekte ve tretmanda eşitlik ilkesinin ihlâli gibi telâkki edilmektedir.

İsveç'te ise uygulama başka suretle cereyan etmekte ve Ceza kanununun 31. faslının 1. maddesine göre 21 yaşından ufak olan genç erişkinler,

mahkûmiyet yerine sosyal yardıma tevdi olunabilmektedirler; uygulamanın temeli şudur: "Suçlu bakımından yardım ve müzaheret ihtiyacı önemli gözüktüğünde ceza ortadan kalkmalı ve bunun yerini sosyal yardım tedbirleri almalıdır".

Strasbourg'ta 25-27 Kasım 1991 tarihlerinde toplanan Kriminoloji Kollokyumunda da bazı üyeler erişkinlerin küçükler rejimine tâbî tutulmaları gerektiğini şu gerekçe ile savunmuşlardır: "Birleşmiş Milletlerin 1985 Kasımında kabul ettiği Pekin kurallarının 3. maddesine dayanmak gerekir. Erişkinler hakkında da küçüklere uygulanan yargı düzeninin avantajları kabul edilmelidir. Böylece adı geçenlerin damgalayıcı (stigmatize edici), genel Ceza hukuku sistemine dahil edilmemeleri uygun olacaktır. Bu yaş kesimi için küçükler hakkında geliştirilen hukukun kapsadığı eğitim, yardım ve himaye hususlarında ısrar edilmesi uygun olur. Uygulanan hükümler ve sistem küçüklerin işledikleri suçları azaltmış bulunduğuna göre, aynı sistem neden dolayı erişkinler haline geçmelerini geciktiren psikososyal güçlüklerle karşı karşıya bulunan gençler hakkında uygulanmasın?"

Bir hususa daha işaret edelim: genç erişkinlerin suçları dolayısıyla küçükler rejimine tâbî tutulmaları ortaya önemli bir temel insan hakları konusunu çıkarmaktadır. Gerçekten küçük suçlularla uygulanan ve temelinde korumaya, eğitime dayalı ceza rejimi, küçüğün devletin velâyeti altında bulunduğu hususundaki kurama dayanır ve suçun ağırlığı ile sorumluluk arasında müeyyidede orantı bulunmaması Anayasaya aykırı olmaz. Oysa erişkinler bakımından aynı gerekçe söz konusu olamaz. Erişkinler işledikleri fiillerle orantılı biçimde sorumlu olmak durumundadırlar; bu bir anayasal hak olduğu kadar yargılamanın bütün güvencelerinden yararlanmak da gene temel bir anayasal haktır.

7. 2) Suçlu erişkinler hakkında öne sürülen ikinci yol, adı geçenleri genel Ceza hukuku rejimine tâbî kılmakla beraber müeyyideleri hafifletici bir takım esasları da benimsemektir. Bu gruba dahil olan Avrupa memleketleri İngiltere, İtalya, İspanya, Fransa, Avusturya, İsviçre ve İskandinav ülkeleridir. Bu memleketlerde ve diğerlerinde genel olarak Ceza kanunundaki müeyyidelerin hafifletilmesi, cezaların infazında farklı uygulamalara başvurulması gibi yollar tercih edilmektedir. Yukarda sözünü ettiğimiz 1991 kollokyumu, genel olarak, bazı ülkelerin –Türkiye dahil– bu yaş grubunu bütünüyle yetişkinler gibi telâkki etmenin kabul edilemeyeceğine, ayrıca karar vermiş bulunmaktadır. Bu hususta iki misal vermek istiyoruz:

İngiltere'de 17-21 yaşları arasında bulunan genç yetişkinler hakkında ceza vermek hususunda görevli olanlar, genel yargı mercileridir. Ancak küçükler hakkında geçerli hürriyeti bağlayıcı cezalar genç yetişkinler hakkında da uygulanmaktadır. 1980 tarihli Ceza Adaleti Hakkındaki Kanunun (Criminal Justice Act) I. maddesine göre genç erişkinler hapis cezası suçunun cezanın yerini alan tedbirlere (Les mesures Ambulatoires- Ayakta uygula-

nan tedbirler) uygulanmasına hazır olmadığı hallerde tatbik edilir. Ayrıca kamunun korunması veya işlenen suçun vahameti zorunlu kıldığı hallerdedir ki, hapis cezasının uygulanması haklı sayılmaktadır. Ancak 1988 yılında yürürlüğe giren Ceza Adaleti Hakkında kanun I. maddeyi geniş biçimde daraltmış ve hürriyeti bağlayıcı cezanın özellikle vahim hallerde uygulanabileceğini kabul etmiştir. Bu sebeple ilk defa suç işleyenler hakkında hürriyeti bağlayıcı ceza özellikle vahim hallerde (adam öldürme gibi) uygulanabilmektedir. Bu sebeple 1985'den itibaren erişkinlere özgü infaz kurumlarının nüfusu dikkati çekecek tarzda azalmıştır.

Şubat 1990'da meydana getirilmiş olan ve "beyaz dokümanlar" adı verilen reform projeleri gençler hakkında görevli yargı mercilerinin yetkilerini 17 yaşındakileri de kapsar hale getirmiş ve hapis cezasının seçeneklerini daha ziyade benimsenebilecek biçimlere sokmuştur. Ancak bu yapılırken de seçeneklerin şiddeti bir miktar arttırılmış, böylece söz konusu tedbirlerin kamuoyu tarafından daha ziyade kabul edilebilir hale gelmesini sağlamak arzulanmıştır.

Gerçekten genç erişkinlerin suçlarının kamuoyunca idraki, bu husustaki kamu tutumları dikkati çekici niteliktedir. Batıda yapılan araştırmalar 18 yaşından büyük olanların; gençlerin, işledikleri suçların kamuoyunca kötü bir imaj belirlediğini ortaya koymaktadır.

İtalya'da, esas itibariyle genç suçlu erişkinler müşterek hukuk esaslarına göre sorumlu tutulmakta ve yargılanmaktadırlar. Bununla beraber, suçlu genç erişkinler hakkında hürriyeti bağlayıcı ceza uygulamasından giderek sakınmak istenilmektedir. Küçüklerin ertelenebilir cezaları üç yıla kadar çıkarıldığı halde, erişkinler bu hususta sadece iki yıldan yararlanmaktadırlar. Oysa genç erişkinler için süre ikibuçuk yıldır (İtalyan Ceza Kanununun 163. maddesi). Ayrıca genç erişkinler hakkında kamu yararına çalıştırma amacıyla gözlem altına alınmak gibi özellikler de vardır.

Fransız sistemi ise genç erişkinlere ilişkin olarak, cezanın tespiti konusunda hiçbir özel hüküm içermiyor; sadece 2 Şubat 1945 tarihli kararname çerçevesinde bazı eğitimsel tedbirleri uzatma imkânı vardır. Cezalarda indirim, sadece 18 yaşını bitirinceye kadar küçükleri kapsamaktadır.

Mahkûmiyetlerde, 16 yaşından büyük suçlular hakkında, mahkemenin gerekçeli özel hükmü ile bertaraf etmiş bulunması hali dışında, 13 yaşını bitirmiş küçükler hakkındaki cezalara hükmedilebilmektedir. 1990 yılında gerçekleştirilen reform sonucu, 18 yaşından küçük olanlar hakkında hürriyeti bağlayıcı cezalar da önemli bir indirime gidilmektedir. Ayrıca cürümlerde hapis cezasının üst sınırı 13-16 yaş grubu için beş yıla indirilmektedir. 16-18 yaşları arasında bulunanlar ise on yıl olarak tespit edilen bir üst sınıra tâbî tutulmuşlardır. Ayrıca 13-16 yaşları arasında bulunanlar bakımından ceza, büyüklere nazaran yarıya inmektedir.

İsviçre hukukunda ise, Ceza kanununun 64. maddesi cezanın ihtiyarî olarak indirilmesi hususunda hakime yetki vermektedir: 18-21 yaşları arasında bulunan genç erişkinler hakkında "**fiillerinin gayrimeşru karakterini tam olarak takdir yeteneğine sahip bulunmadıkları takdirde**" bu hüküm uygulanabilmektedir. Kanunun bu hükmüne rağmen yerleşmiş içtihatlarla göre "**takdir yeteneğine tam olarak sahip bulunmakla beraber, buna göre hareket edebilme hususunda yeterli güce tasarruf edemeyenler,**" hakkında da müeyyidenin indirilebileceği kabul edilmektedir.

Böylece bir kısım Avrupa ülkeleri hakkında bilgi verdikten sonra, Avrupa'da genel eğilimin bu yönde olduğunu ayrıca açıklamak isteriz: Genç erişkinleri, 21 yaşından büyük olanlara nazaran daha hafif bir rejimden yararlandırmak genel eğilimdir. Bunun hemen hemen tek istisnası Türkiye'dir. Ayrıca genel eğilim ödetici (represif) yaklaşımın gittikçe gerilemesi, "diversiyon", cezadan muafiyet, hürriyeti bağlayıcı ceza yerine seçeneklerin arttırılması, bu konudaki ceza siyasetinin esas direktifleri olarak gözükmektedir. söz konusu suç siyaseti suçlu genç erişkinlerin psikolojik gelişmelerine ilişkin karakteristiklerini de nazara almakta ve geleneksel ceza müdahalelerinin meydana getirebileceği menfî sonuçları böylece gidermeye çabalamaktadır.

8. 3) Suçlu genç erişkinleri bütünüyle genel Ceza hukuku esaslarına tâbî tutmak ve tam erişkinlerle bir telâkki etmek hususundaki yasal tutumun, ülkemiz tarafından 1953 yılından beri uygulanmakta bulunduğunu yukarıda açıklamıştık. Amerika'da son onbeş yıldır giderek güçlenen cereyan bizim tutumumuzdan da ileriye gitmektedir. Gerçekten bu son onbeş yıl içerisinde Amerika'da gelişen suç siyaseti, suçtan caydırma (deterrence) ve suç işlemek yönünden yeteneksiz kılma (incapacitation) ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkeler genç yetişkinlerin küçüklere özgü ceza rejimi dışına çıkarılmalarına sevketmiştir. Waiver adı verilen kararlarla, bir kısım eyaletlerde 13-16 yaşları arasında bulunanlar genel Ceza yargılama mercilerine sevkedilmektedirler; vahim hallerde yetişkinlerin ölüm cezasına mahkûm edildikleri bile görülmektedir. Bu bakımdan son yıllarda mutad, genel ceza yargılama mercilerine sevki gerektiren suçlar kategorilerinde, bu hususa ilişkin sınırlamalar da ortadan kaldırılmaktadır. Amerika'da geçerlilik kazanan bu yeni yaklaşım (hakkettiğini bulmak-just desert) olarak belirtilmekte ve suç işleyene hak ettiği âdil cezanın verilmesi tarzında ifade olunmaktadır.

İşaret edelim ki, İngiltere'de 18-21 yaşları arasında bulunanların müebbet hapse mahkûm edilebilmeleri mümkündür. Hollanda'da ise 16-18 yaşları arasında bulunanlar istisnaî hallerde Ceza hukukuna tâbî tutulabilmektedirler. Bu esas Belçika'da trafik suçları bakımından geçerlidir.

8. 4) Dördüncü cereyan suçlu genç erişkinler hakkında küçüklerden ve yetişkinlerden ayrı, kendilerine özgü bir Ceza hukukunun (Lex specialist) meydana getirilmesidir. Bu yaklaşım tarzı Avrupa Konseyince toplanan 10. Kasım 1991 Kollokyumu tarafından benimsenmemiştir.

Yukarda da açıkladığımız gibi, Avrupa'da baskın görüş ve uygulama, genç erişkinler hakkında esasta tam erişkinlere ait Ceza hukukunun uygulanması ve fakat cezalar bakımından yumuşatma, değişik seçenekleri uygulama ve mümkün oldukça hürriyeti bağlayıcı cezadan kaçınma yoluna gidilmesidir.

9. Yeni Bir Yaklaşım

Avrupa konseyinin 10. Kriminoloji kollokyumunda kriminolojide çok dikkati çekici yeni bir cereyanın ortaya çıktığı gözleniyor: Gerçekten batı ülkelerinin bir çoğunda suç siyasetinde yeni bir zihniyet oluşmaktadır; buna nazaran geleneksel ceza yerine "**suçun verdiği zararın giderilmesi**" özenle vurgulanmaktadır.

Bilindiği gibi, kriminoloji ve penolojinin tarihinde egemen olan ilk model, cezanın bastırıcı (Represif), tenkil edici veya ödetici (retributif) kefarete teşkil edici olmasıdır. Sonra bu telâkki yerini bir sosyal savunma (défence Sociale) görüşüne bırakmış ve cezalandırmanın esasını "treatment" almış ve ferdileştirme (bireyselleştirme) temel kavram haline gelmiştir. Bu telâkkiye (réhabilitation) yani kişiyi toplum bakımından yeniden sosyalleştirerek, üretken ve kanuna saygılı bir kişiliğe kavuşturmanın yeniden egemen olması da diyebiliriz.

1968'lerden sonra topluma, hukuk düzenine, müesseselerine karşı şiddetli eleştiriler yönelten fikirlerin ortaya çıkmasından sonra, Avrupa'da (Üç D) olarak tanımlanan yeni bir model öne sürülmüştür. (Üç D) **décriminalisation** (bazı suçları, suç olmaktan çıkarma), **déjudiciarisation** (yani adalet mekanizması dışına çıkarma) ve **désinstitutionnalisation** (yani mümkün olduğunca suçluyu ceza kurumlarına, kapalı kurumlara sokmama, suçluya adeta bir ayakta tedavi uygulama) kelimelerinin baş harflerinden oluşmaktadır. Bu üç hususun uygun sosyal stratejilerle ve kriminolojide "diversiyon" olarak tanımlanan uygulamalarla yürütülmesi söz konusu edilmiştir.

Bu akımı takiben de özellikle Amerika'da 1980'lerden bu yana réhabilitation'un hiçbir zaman başarılı olmayacağını ve suçlulara hak ettikleri âdil cezanın verilmesi gerektiğini ifade eden akım ortaya çıkmıştır. Bu hususta yukarda bir kısım izahlarda bulunduğumuz hatırlanacaktır.

10. Özetlediğimiz bu cereyanlardan sonra ortaya çıkan yeni yaklaşım "suçun sebebiyet verdiği zararları giderici telâfi edici adalettir" (justice restaurative). "Artık kötülüğü kötülükle karşılamak değil ve fakat kötülüğü, zararın telâfi ettirilmesi suretiyle bertaraf etmek yolu tutulmalıdır" denil-

miştir. Adaletin temeli bozulan düzeni iade etmek olduğuna göre bu nevi adaletin, konunun niteliğine de uygun bulunduğu öne sürülmektedir. Bu yeni telâkki içinde ceza adaleti daha gerçekçi olacak, artık cezada ahlâkileştirici, suçluları ıslâh edici yaklaşım terkedilecek, cezanın böylece bir misyonerlik aracı teşkil etmediği belirtilecektir. Bunun anlamı cezanın "**satu quo ante**"yi sağlamasıdır. Böylece müeyyidenin eğitici vasfı da vurgulanmış olacaktır. Zira bu yolla suçluya kusurluluğunu, sorumluluğunu hissetme, fiilin sonuçlarına katlanma ve eğitici amaçlara ulaşma imkânı sağlanmış olmaktadır.

İşaret etmek gerekir ki, bu, tamir edici adalet kavramı kriminoloji bakımından dikkatle incelenmeli ve bu konuda deneyler yapılmalıdır. Aslında bizce tamir edici adalet, tam erişkinler hakkında da uygulanmalıdır. 18-21 yaş grubu bakımından ise, elbette ki, konu daha önemlidir.

Bizim görüşümüz şudur: Tamir edici adalet, hangi yaş grubu bakımından olursa olsun ceza adaletinde temel, esas ilke olamaz. Tamir edici müeyyide, tedbir, hürriyeti bağlayıcı cezanın ancak belirli bir sınırı aşmayan miktarı itibarıyla bir seçenek oluşturabilir. Bizce ceza adaletinde, işlenen fiilin ağırlık veya vahametine göre "**orantılılık ilkesi**"ne yer vermek zorunludur. Genç erişkinin suçu ile bunun karşılığı olan müeyyideyi ölçüp biçebilmesi için bu ilkeye yer vermek şarttır.

Genel Ceza hukukunda suça tepki "ceza"dır. Küçüklere özgü Ceza hukukunda söz konusu olan "saldırgan ve antisosyal bir duruma karşı önleyici tedbirlerin uygulanmasıdır." Genç erişkin yönünden ise ceza hakkaniyetin gerektirdiği bir tepki, kişisel sorumluluk ilkesinin sırtlanmasını sağlayan bir araçtır. Ceza, sorumluluğu kabul etmenin ve ettirmenin aracıdır.

11. Görüşümüz

Bizim görüşümüz şudur ki, 18-21 yaşları arasında bulunan genç erişkinler hakkında yetişkinler ile küçükler arasında ortalama bir ceza uygulamasını öngören yaklaşımlar, Avrupa toplumlarında geçerli ortak kültürün meydana getirdiği bir gerektir. Bu kültür özelliklerinin bugün Türk toplumunda bütünüyle geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Türk toplumunun sosyal yapısında meydana gelen değişiklikler ve bunun zorladığı kültür değişimleri zaman içerisinde, ister istemez benzeri gerekleri toplumumuz bakımından ortaya çıkarabilir.

Bu sebeple şimdiden erişkinlere nazaran cezaları yumuşatıcı bazı kurumların, genç erişkinler bakımından da getirilmesi hususundaki çalışmalara bir an önce girişilmelidir.